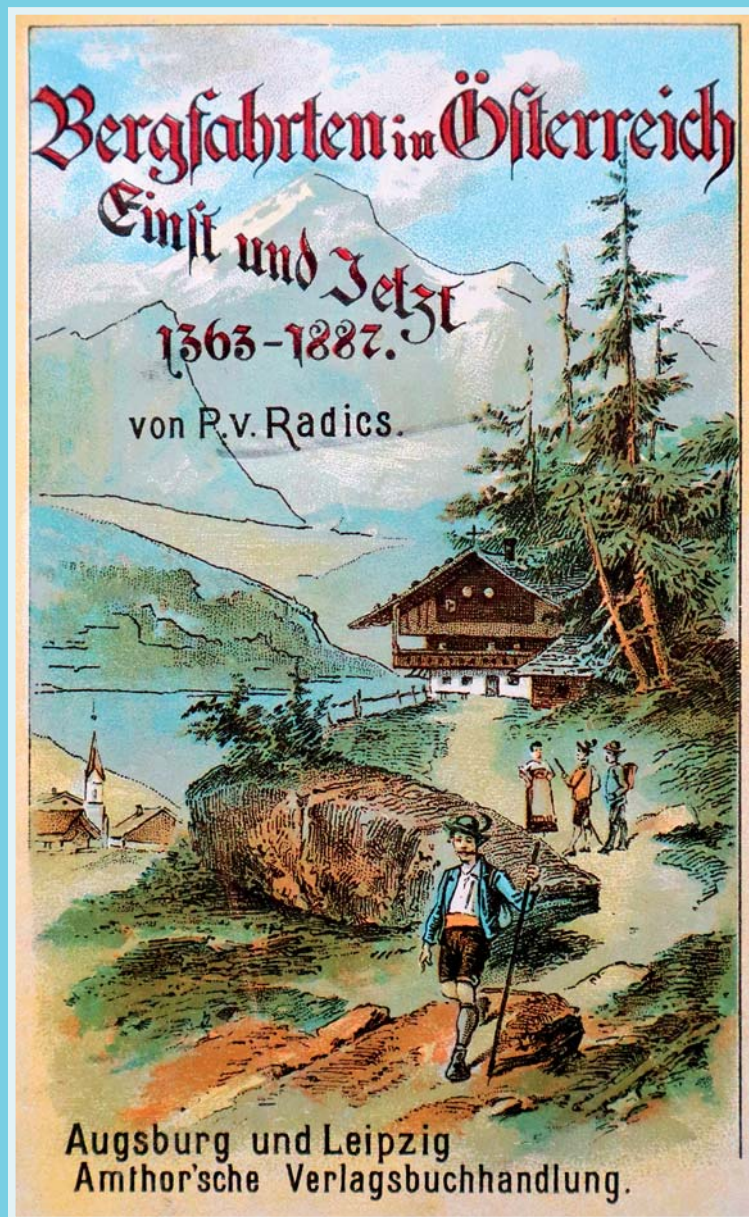

68
2020

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2020, letnik 68, številka 2

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Eva Holz (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana),
dr. Miha Kosi (Ljubljana), dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

1. junija 2020

Naslednja številka izide/ Next issue:

oktober/ October 2020

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gasperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

UDK/ UDC:

Breda Pajsar

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ *Slovenian Research Agency*
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

500 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus;
Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover:

Peter Radics: Bergfahrten in Österreich. Eins und Jetzt 1363–1887.

Augsburg, Leipzig: Amthor'sche Verlagsbuchhandlung, 1888 (Narodni muzej Slovenije).

Na zadnji strani/ Back cover:

Detajl poslikave t. i. viteške dvorane v prvem nadstropju župnišča
v Veliki Nedelji (foto: M. Kemperl) / Detail of the painting in the so-called Knight's Hall
on the first floor of the parish house in Velika Nedelja (photo: M. Kemperl).

KAZALO

Razprave

Metoda Kemperl:	Baročno župnišče v Veliki Nedelji. Načrta Jožefa Hofferja za prezidavo167
Patrizia Farinelli:	Od Danteja do Casanove. Italijanske knjige v Zoisovi knjižnici.....181
Tanja Gomiršek:	Oljkarstvo v Goriških brdih od novega veka do pozebe leta 1929191
Miha Šimac:	Iz življenja pozabljenega mecena. Oporoka Vencija Arka (1826–1901)207
Robert Devetak:	Začetki in razvoj telefona na Goriškem in Gradiškem do prve svetovne vojne217
Marija Mojca Peternel:	Planinski vodniki po slovenskem gorskem svetu od druge polovice 19. stoletja do prve svetovne vojne227
Tina Potočnik, Tanja Simonič Korošak:	Arkade na Navju. Monumentalna pokopališka arhitektura 19. stoletja in Plečnikova predelava241
Jelka Piškurić:	Začetki zapora na izjanskem gradu (1946–1956)257
Barbara Vodopivec:	Zakonodajni in institucionalni okvir transferjev predmetov kulturne dediščine v povojni Jugoslaviji273
Andrejka Ščukovt, Katja Kosič:	Vas Slapnik v Goriških brdih.....293

Po razstavah

Žele(z)na dama. Kneginja s Kapiteljske njive (<i>Petra Stipančič</i>)307

Jubilej

Šestdeset let Marte Verginella (<i>Katarina Keber in Irena Selišnik</i>)311
--

Ocene in poročila

Martin Bele: Pogumni vojaki in zviti politiki. Boji in spletke spodnještajerskih plemičev v 13. stoletju (<i>Matjaž Bizjak</i>)315
Lilijana Žnidaršič Golec: Kariere duhovnikov na Slovenskem v zgodnjem novem veku. Vzvodi, okoliščine, (samo)prezentacija (<i>Matjaž Ambrožič</i>)316

Drago Kolenc: Grajska gospoda iz raja na Krasu. Pivški graščini Ravne in Šilentabor (<i>Igor Gardelin</i>)	317
Jurij Perovšek: Slovenci in slovanski svet: politične slike od včeraj in danes (<i>Ivan Smiljanič</i>)	319
Matjaž Grahornik: Dvorec Mala Loka. Sledi časa in lastnikov (<i>Boris Golec</i>)	322

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 72.034.7:726.9(497.412Velika Nedelja)

Prejeto: 16. 1. 2020

Metoda Kemperl

red. prof. dr., Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Kardeljeva pl. 16, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: metoda.kemperl@pef.uni-lj.si

Baročno župnišče v Veliki Nedelji

Načrta Jožefa Hofferja za prezidavo

IZVLEČEK

V članku je obravnavano baročno župnišče v Veliki Nedelji, ki je najbolj razkošno in najbolj arhivsko dokumentirano baročno župnišče v Sloveniji. Obravnavana je baročna prezidava in nadzidava ter načrti zanjo. 4 x 8-osna enonadstropna stavba je ena od štirih stavb, ki oblikujejo urbani del naselbine ter stojijo zahodno od cerkve in gradu. Načrta zanjo je izdelal najpomembnejši poznobaročni spodnještajerski arhitekt Jožef Hoffer, gradili so jo med letoma 1749 in 1751, kmalu zatem (še v 18. stoletju) pa so nekatere sobe tudi poslikali. Ohranjena Hofferjeva načrta utrjujejo atribucije drugih njemu pripisanih posvetnih stavb, kot so Hofferjeva hiša v Mariboru in dvorci Gornja Bedekovčina, Zgornja Polskava ter Jareninski dvor.

KLJUČNE BESEDE

Velika Nedelja, poznobaročna arhitektura, župnišče, Jožef Hoffer, gradbeni načrti, profana arhitektura, nemški red viteški red

ABSTRACT

BAROQUE PARISH HOUSE IN VELIKA NEDELJA. JOŽEF HOFFER'S REBUILDING PLANS

The article discusses the Baroque parish house in Velika Nedelja, the most luxurious and archivally documented parish house in Slovenia. The discussion focuses on its Baroque rebuilding and extension as well as plans for it. The 4x8 axial single-storey architecture is one of the four buildings that form the urban part of the settlement standing to the west of the church and the castle. The plans for it were drawn by the most important late-Baroque architect from Lower Styria, Jožef Hoffer. The parish house was built between 1749 and 1751, and soon after that (still in the eighteenth century), most rooms on the first floor were painted. Hoffer's preserved designs reinforce the attributions made regarding other secular buildings that are attributed to him, such as Hoffer's house in Maribor, the mansions Gornja Bedekovčina, Zgornja Polskava, and the Jarenina manor.

KEY WORDS

Velika Nedelja, late-Baroque architecture, parish house, Jožef Hoffer, construction designs, profane architecture, Teutonic Order

Uvod

Monumentalnih župnišč z izrazitejšimi baročnimi ali poznobaročnimi arhitekturnimi elementi oziroma dekoracijo je v Sloveniji izredno malo. To je razumljivo, saj so bivališča za duhovnike večinoma prezidali ali na novo postavili po veliki reformi župnijske organizacije leta 1782, torej tik ob koncu 18. ali v prvi polovici 19. stoletja, ko so še vedno ustanavljali lokalije in vikariate. Pred tem so bila župnišča večinoma pritlična, manj prostorna, nekatera celo lesena. Redka so velika župnišča, ki so v jedru še srednjeveška, kot na primer v Radovljici, Laškem in Slovenskih Konjicah. Nekatera zanimiva baročna pa so že podrla, kot na primer v Dolnji Košani. V 19. stoletju sezidana oziroma povečana mogočna župnišča danes neredko samevajo ali pa so jih preuredili v knjižnice, občinske upravne stavbe, domove za ostarele ali hotele, včasih pa v njih poteka tudi pouk, ko krajevno šolo bodisi prenavljajo ali je neuporabna zaradi naravne nesreče. V 19. stoletju, ponekod še globoko v 20. stoletje, so bila župnišča poleg cerkve in šole najbolj monumentalne stavbe v kraju, zato so še danes ponekod na podeželju pomembne urbanistične dominante.

O arhitektih oziroma gradbenih mojstrih, ki so gradili župnišča na Slovenskem, vemo izredno malo. Do leta 1782 je teh podatkov manj, po cerkveni reformi pa jih je več, saj je za to obdobje ohranjenih precej več arhivskih virov. V tem času župnišča in cerkve niso smele biti več okrašene, cene gradenj pa so bile strogo nadzorovane.¹ Največ podatkov o gradnji župnišč smo doslej zbrali za slovensko Štajersko v drugi polovici 18. stoletja. Celjski mestni zidarski mojster Karel Lipuš (1715–1771) je leta 1766 prezidal benefikatno hišo v Celju, leto pozneje pa župnišče v Gotovljah.² Njegov delavniški naslednik Leopold Tušinger (1735–1815), ki je prav tako opravljal službo celjskega mestnega zidarskega mojstra, je leta 1763 sezidal župnišče v Sv. Miklavžu nad Laškim, med letoma 1772 in 1776 je gradil cerkveno hišo pri cerkvi sv. Jožefa nad Celjem, leta 1776 pa je s tesarjem Janezom Kruhom sezidal novo kaplanijo v Šmartnem v Rožni dolini.³ Po reformi je Leopold Tušinger med letoma 1787 in 1794 s prekinitvijo zgradil pritlično župnišče v Polju ob Sotli, leta 1797 pa je izdelal načrt in predračun za gradnjo župnišča na Vranskem, ki ga pozneje sicer niso gradili po njegovih načrtih. Leta 1807 je obnovil župnišče v Rečici ob Savinji, naslednje leto pa izdelal načrt in predračun za župnišče župnije Sv. Mihael pri Šoštanju in ga naslednje leto tudi postavil.⁴ Slovenjgraški mestni zidarski mojster Janez Franc Messiner (ok. 1745–1820) je leta 1775

popravljal župnišče v Šentjanžu pri Dravogradu ter med letoma 1786 in 1788 povečal župnišče v Šentilju pod Turjakom.⁵ Celjski okrožni inženir Andrej Jernitz (om. 1786–1803) je leta 1791 izdelal načrt za hišo kurata v Stopercah, leta 1794 pa izdal predračun za popravilo župnišča na Stražah pri Radmirju in 1801 za lokalno kaplanijo pri Sv. Jerneju.⁶ Vsa ta dela so bodisi precej utilitarnega značaja bodisi so bila prezidana ali pa niso več ohranjena.

Župnišča sta načrtovala oziroma gradila tudi oba najpomembnejša mariborska arhitekta Jožef Hoffer in Janez Nepomuk Fuchs. Hoffer (1706?–1762) je leta 1756 izdelal specifikacijo stroškov zidarskih in drugih del za prezidavo župnišča v Laporju,⁷ naslednjega leta pa je izrisal načrt za dozidavo in prezidavo župnišča v Hočah ter izdelal specifikacijo zidarskih in drugih stroškov. Na tem načrtu je predvidel fasadiranje z lizenami, dekorirane okenske okvirje in posebej bogato dekoriran portal. Župnišče je prezidal njegov naslednik Janez Nepomuk Fuchs (1727–1804), ki je načrte upošteval le delno, na okenskih okvirjih pa je uporabil zase značilno dekoracijo.⁸ Leta 1766 je narisal tudi povsem utilitaren načrt za vikariatno hišo na Vurberku.⁹ Med letoma 1774 in 1776 je popravljaval župnišče v Rogatcu, ki pa je bilo pozneje še enkrat prezidano.¹⁰ Pripisano mu je leta 1780 zgrajeno župnišče v Šentjurju pri Celju, saj kaže zanj značilno drobno dekoracijo okenskih okvirjev.¹¹ Po letu 1773 je izdelal predračun za prezidavo župnišča v Selnici ob Dravi,¹² med letoma 1788 in 1791 pa je zgradil župnišče na Zgornji Velki. Leta 1787 je izdelal načrt za postavitev župnišča v Ožbaltu ob Dravi, naslednje leto pa načrt za novogradnjo župnišča v Framu,¹³ ki so ga zgradili leta 1797. Zanimivo je, da je načrt popolnoma brez dekoracije, izvedena stavba ima lizene, okni v mansardnem delu pa imata drobno štukirano dekoracijo. Leta 1790 je izrisal načrt za postavitev župnišča v Svetinju pri Ljutomeru,¹⁴ naslednje leto pa je izdelal načrt za hišo kurata v Stopercah.¹⁵

Hofferjev načrt za nadzidavo in prezidavo župnišča v Hočah je torej edini do sedaj znan baročni načrt župnišča z izrazitejšo členitvijo in dekoracijo. Ta je bil pri prezidavi tudi deloma upoštevan.

Po velikosti, členitvi in dekoraciji fasade in zaradi fresk v notranjščini med še baročnimi gotovo izstopa župnišče v Veliki Nedelji, ki še ni doživelo umetnostnozgodovinske obravnave. Jože Curk ga je opisal v topografskem gradivu občine Ormož, kjer je

⁵ Prav tam, str. 46.

⁶ Prav tam, str. 47.

⁷ Prav tam, str. 52; StLA, GSTA, Fasc. 541.

⁸ Kemperl, *Korpus*, str. 52; Kemperl, Načrt, str. 279–286.

⁹ Kemperl, *Korpus*, str. 53; StLA, GSTA, Fasc. 418/9.

¹⁰ Kemperl, *Korpus*, str. 53.

¹¹ Prav tam, str. 54.

¹² Prav tam, str. 118.

¹³ Prav tam, str. 54.

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Prav tam.

¹ Benedik, *Organisierung*, str. 22–25.

² Kemperl, *Korpus*, str. 43. V seznam so vključeni mojstri, ki so živeli in delali pretežno v drugi polovici 18. stoletja.

³ Prav tam, str. 44.

⁴ Prav tam, str. 45.

Pogled na glavno fasado župnišča v Veliki Nedelji (foto: M. Kemperl).

Pogled na stransko fasado župnišča v Veliki Nedelji (foto: M. Kemperl).

tudi zapisal, da je bilo župnišče zgrajeno med letoma 1749 in 1751 ter leta 1838 v notranjščini popravljenno.¹⁶ Na kratko je omenjeno v *Korpusu poznobaroč-*

ne sakralne arhitekture na slovenskem Štajerskem leta 2007 kot možno delo ptujskega mestnega zidarskega mojstra Simona Janeza Plimmicha,¹⁷ istega leta pa je Igor Sapač župnišče postavil v bližino mariborskega arhitekta Jožefa Hofferja.¹⁸ Omenjeno je še v knjigi *Prepovedane freske* iz leta 2014, v kateri je Janko Štampar predstavil vse odkrite in restavrirane freske, saj je bila večina od njih to tedaj skrita pod beležem.¹⁹

¹⁶ Curk, *Kulturni spomeniki*, str. 23. Curk je podatek o času gradnje črpal iz kratkega zapisa v župnijski kroniki. Kratki zapis je ponovil še večkrat, s tem da je navedel napačno lokacijo fresk z upodobitvijo grških bogov (Curk, *Ormož*, str. 22; Curk, *Razvoj urbanih naselbin*, str. 65; Curk, *O samostanih*, str. 143). Po Curku sta letnico nastanka ponovila še Metod Krajnc (Krajnc, *Velika Nedelja*, str. 8) in Emilijan Cevc (Cevc, *Umetnostnozgodovinska pričevalnost*, str. 60). Župnišče je omenjeno tudi v umetnostnem vodniku po Sloveniji (Šumi, *Slovenija*, str. 118).

¹⁷ Kemperl, *Korpus*, str. 59, 60, brez slogovne analize.

¹⁸ Sapač, *Baročni arhitekti*, str. 242, brez slogovne analize.

¹⁹ Štampar, *Prepovedane freske*.

V Centralnem arhivu Nemškega reda na Dunaju (Deutschordenszentralarchiv) je o gradnji župnišča ohranjene nekaj dokumentacije in načrtov, tako da lahko kar dobro rekonstruiramo baročno fazo gradnje.²⁰

Velikonedeljsko župnišče je ena od štirih stavb, ki oblikujejo urbani del naselbine ter stojijo zahodno od cerkve in gradu. Poleg župnišča so to velika enajstosna dvonadstropna šola iz leta 1895, ki stoji na isti strani ceste kot župnišče, ter dve malenkost manjši enonadstropni trgovski hiši na drugi strani.²¹

Zgodovina velikonedeljske župnije

Župnija v Veliki Nedelji je povezana s prihodom viteзов nemškega viteškega reda na to območje, ki je bilo pred tem neposeljeno. Salzburški ministerial Friderik Ptujski, ki je to mejno območje varoval pred Ogri, je leta 1190 na pomoč poklical nemški viteški red. Na griču, kjer se Pesnica izliva v Dravo, naj bi vitezi na veliko noč leta 1199 premagali Ogre, zato so kraj poimenovali Velika Nedelja. V zahvalo za pomoč je Friderik Ptujski naslednje leto tu ustanovil zemljiško gospodstvo in dal na griču postaviti komendo nemškega viteškega reda s hospitalom Device Marije. Ustanovi je podaril pol desetine ter ji predal cerkev in patronat nad župnijo. Leta 1236 je salzburski škof Eberhard II. ta patronat tudi potrdil. Že leta 1219 je imela komenda svojega komturja in župnika Ditriha. Posest viteзов je v srednjem veku naraščala in tako je v osemdesetih letih 15. stoletja merila skoraj 20.000 oralov. Poleg gospodov Ptujskih in njihovih sorodnikov so komendi bogate posesti poklanjale tudi druge štajerske viteške družine. Tako je fevdalna posest obsegala skoraj celoten del vzhodnih Slovenskih goric ter ravninske predele ob Dravi in Pesnici.²²

Točnega leta ustanovitve cerkve v Veliki Nedelji ne poznamo, vsekakor pa je to bila zadnja prazupnija med Dravo in Muro, ki je nastala okrog leta 1200 in je prvotno obsegala celoten nekdanji ormoški sodni okraj. Že v srednjem veku so se od nje osamosvojile župnije Ormož, Središče in Sv. Miklavž, v novem veku pa Polenšak, Sv. Lenart, Svetinje in Sv. Tomaž.²³ Dušnopastirsko delo so tu križniki iz

Velike Nedelje opravljali sami ali s pomočjo svetne duhovščine.²⁴

Nekaj podatkov o duhovnikih in njihovih zadolžitvah v 18. stoletju lahko razberemo iz poročila in vizitacij arhidiakonata v Strassgangu, kamor je takrat spadala Velika Nedelja.²⁵ Leta 1739 je v velikonedeljski župniji živelo 4485 ljudi,²⁶ zato je imela poleg župnika še dva kaplana. To so bili župnik Anton Tadej Miklaus, doma s Prevalj na Koroškem, ki je bil križnik, in kaplana Pankracij Rebernik iz Kamnice pri Mariboru ter Jožef Perne iz Sevnice, ki je bil prav tako križnik. Maševali so ob nedeljah in praznikih s pridigo, zvečer pa so imeli tudi večernice. Katehezo so v zimskem času opravljali ob nedeljah pred mašo ali v popoldanskem času, poleti pa po raznih krajih v župniji.²⁷ Leta 1760 je bilo stanje podobno: v župniji je živelo 4445 ljudi, na župniji sta prebivala župnik Karel Perne, križnik, doma iz Krškega, in kaplan Francišek Žagar, doma iz Kamnika, pomagal pa jima je še eden od miklavških kaplanov. Maše so opravljali ob nedeljah in praznikih, in sicer tako, da je bila zjutraj ob sedmih ali osmih tiha maša, ob devetih pa peta s pridigo. Veronauk je bil ob nedeljah popoldne. Župnik je vodil matične knjige, skrbeti pa je moral še za pet revežev, saj je k župniji sodila tudi oskrbnišnica.²⁸ Leta 1773 so bili na župniji že trije pomočniki. Župnijo je upravljal križnik Jurij Gojmerec iz Metlike, kaplana sta bila Jurij Hoblaj iz Čakovca in Matija Karin iz Vinice, supernumerarij pa Jožef Reischerberger iz Ljutomera.²⁹ Ob preureditvi župnij leta 1782 je vanjo spadalo 49 vasi s 1185 družinami in 5919 prebivalci.³⁰ Dva velikonedeljska župnika iz 18. stoletja poznamo celo po portretih, ki sta nekdanj visela v cerkvi v Veliki Nedelji. Maksimilijan Kreiner, ki je bil tu župnik med letoma 1694 in 1719,³¹ se je dal portretirati leta 1706, ko je bil star 46 let,³² nadžupnika in križnika Tomaža Hrovatina (1719–1730)³³ pa je slikar Jakob Michl portretiral leta 1727.³⁴ Torej je že vsaj leta 1739 v župnišču prebivalo

²⁴ Prav tam, str. 82.

²⁵ Prav tam, str. 87. Seznam župnikov in kaplanov od leta 1644 do leta 1987 je pripravil Anton Ožinger (Ožinger, *Križniška župnija*, str. 30–44).

²⁶ Upoštevani niso otroci, ki še niso prejeli obhajila.

²⁷ Mlinarič, *Križniške župnije*, str. 87; Mlinarič, *Župnije na slovenskem Štajerskem*, str. 377.

²⁸ Mlinarič, *Križniške župnije*, str. 88; Mlinarič, *Župnije na slovenskem Štajerskem*, str. 203, 204.

²⁹ Mlinarič, *Križniške župnije*, str. 91, 92; Mlinarič, *Župnije na slovenskem Štajerskem*, str. 317.

³⁰ Ljubša, *Preureditev župnijskih mej*, 1925, str. 36, 37.

³¹ Ožinger, *Križniška župnija*, str. 38.

³² Mesesnel, *Razstava portretnega slikarstva*, str. 8.

³³ Ožinger, *Križniška župnija*, str. 38.

³⁴ Mesesnel, *Razstava portretnega slikarstva*, str. 16. Oba portreta hrani Pokrajinski muzej Ptuj Ormož (za podatek se zahvaljujem dr. Branku Vnuku, kustosu muzeja). Tretji portret, ki je nekdanj visel v cerkvi v Veliki Nedelji in kaže dekana Janeza Nepomuka Reitzta (1779–1806) (Ožinger, *Križniška župnija*, str. 38) pri 55 letih in je nastal leta 1792 (Mesesnel, *Razstava portretnega slikarstva*, str. 17), pa trenutno ni v razvidu.

²⁰ DOZA, Ballei Österreich, Großsontag, 201/1. Župnišče namreč med letoma 1749 in 1750 ni bilo sezidano, kot je zapisal Curk (gl. opombo 16), ampak so starejšo stavbo na tem mestu prezidali in nadzidali.

²¹ V večji od njiju je bila na začetku 20. stoletja gostilna Mikl (Curk, *Kulturni spomeniki*, str. 23). Hiši sta lepo vidni na dopisnici iz leta 1916, ki jo hrani Muzej krščanstva na Slovenskem (inv. št. 510:STI;0005280). Dostopno na <https://museu.ms/collection/object/233027/velika-nedelja-grossontag>, 20. 6. 2019.

²² Mlinarič, *Križniške župnije*, str. 81, 82; Mavrič Žižek, *Velika Nedelja*, str. 210.

²³ Za natančnejši obseg župnije gl. Mlinarič, *Križniške župnije*, str. 83.

Detajl glavne fasade župnišča v Veliki Nedelji (foto: M. Kemperl).

več duhovnikov, gotovo skupaj s kuharico in služinčadjo. Če je bil župnik križnik, bi lahko celo domnevali, da je stanoval v gradu, ne glede na to pa sta v župnišču morala prebivati kaplana. Zato je razumljivo, da so leta 1749 obstoječe župnišče znatno povečali in prezidali. Večje župnišče je upravičilo potrebo tudi leta 1785, ko je bila tu ustanovljena dekanija.³⁵

Opis župnišča

Župnišče v Veliki Nedelji je velika, delno podkletena enonadstropna stavba z zelo visoko štirikapnico.

Glavna (vzhodna) fasada je osemosna.³⁶ Pritličje je členjeno s petimi (na desni strani) oziroma šestimi (na levi strani) rahlo izstopajočimi horizontalnimi pasovi. V tretji osi z leve je kamnit konzolast pravokoten portal, v prvi osi z desne pa preprost pravokoten portal. Okna imajo štukirane ušesaste okvirje s temenskimi kamni. V nadstropju so med okni po en ali po dva stilizirana pilastra. Ti imajo namreč baze in kapitole le nakazane, pod kapiteli pa imajo traka-

³⁵ Mavrič Žižek, Velika Nedelja, str. 210.

³⁶ Zahvaljujem se priorju Janku Štamparju, ki mi je velikodušno razkazal župnišče in mi priskrbel skenirane načrte iz arhiva, ter Luku Vidmarju za skrbno pregledano besedilo in dobrodošle pripombe.

Pogled v vogal t. i. viteške dvorane v prvem nadstropju župnišča v Veliki Nedelji (foto: M. Kemperl).

sto ornamentiko z zvončkom spodaj. Pilastri slonijo na gredi, ki ločuje pritličje od nadstropja, podpirajo pa rahlo profilirano ogredje. Vsako okno ima zgoraj profilirano ravno čelo, spodaj pa visoko blazinsto ploščo, na kateri je simetrična trakasta in vitičasta ornamentika z zvončki. Na strehi je na tej strani preprosto strešno okno. Prav tako kot glavna fasada je členjena in dekorirana tudi 4-osna južna fasada, ki gleda proti cerkvi oziroma pozneje zgrajeni šoli. Zahodna in severna fasada nista ne členjeni ne dekorirani. Na desni strani od glavne fasade je zid, ki zamejuje cesto in dvorišče. Na dvorišču so danes garaže in večnamenska dvorana. Vhodna veža župnišča je obokana z visokim zrcalnim obokom. Ravni del stropa je zamejen s paličasto profiliranim štukiranim okvirjem. Po stenah teče prav tak profiliran zidec, ki se prilagaja vratnim odprtinam. Levo od veže je preprosta ravno stropna soba, kjer je danes župnikova pisarna, za njo pa je še ena preprosta soba. Desno od veže je soba z visokim zrcalnim obokom, ki služi za jedilnico. Usločeni del oboka je na vseh straneh okrašen s plitvo trakasto štukaturo. Za jedilnico je kuhinja, v katero je dostop s hodnika in ki je banjasto obokana, poleg nje in poleg jedilnice pa sta banjasto obokani shrambi. Na zadnji strani veže je stopnišče, ki vodi v klet in nadstropje, poleg je stranišče. Na skrajni desni je enoosni prizidek, ki ima v pritličju poseben vhod s stopniščem, ki vodi v bivšo kaplanoovo sobo v nadstropju, za njim pa hodnik, ki vodi na dvorišče. Klet je sestavljena iz velike kleti na desni strani in treh manjših prostorov na levi. V nadstropju po stopnišču najprej pridemo v dvorano, ki danes služi kot knjižnica. Ta ima banjast strop. Stene od stropa

loči profiliran štukiran zidec. Na temenu je razgiban profiliran štukiran okvir s fresko, ki kaže predajo tabel postave Mojzesu. Okrog tega večjega okvirja je deset manjših profiliranih okroglih okvirjev z upodobitvami starozaveznih zgodb, ki kažejo deset božjih zapovedi. Med njimi je 13 posameznih plitvih štukiranih baročnih ornamentov. Njihov vzorec se ponavlja. Iz dvorane na desni pridemo v najrazkošnejše oblikovano dvorano, ki ji danes rečejo viteška dvorana. Obokana je z nizkim zrcalnim obokom, ki ga od sten loči profiliran zidec. Na ravnem delu oboka je velik razgiban profiliran štukiran medaljon nepravilne oblike s fresko, na kateri so upodobljeni grški bogovi Atena, Apolon in Hermes.³⁷ Ostali del ravnega stropa je pokrit s plitvo trakasto štukaturo. Usločeni del stropa je od ravnega ločen s tankim profiliranim zidcem. V tem delu so štirje pravokotni profilirani okvirji s freskami, v vogalih pa okvirji zvončastih oblik, prav tako izpolnjeni s freskami. V pravokotnih okvirjih so

³⁷ Večino poslikav so nemški vojaki med drugo svetovno vojno prebelili in tako je ostalo do leta 2008. Odkrili in restavriral so jih pred letom 2014, ko jih je prior Janko Štampar objavil in poskusil ikonografsko opredeliti (Štampar, *Prepovedane freske*). Ikonografija fresk v t. i. župnikovem stanovanju še ni razrešena, eden od treh olimpijskih bogov na stropu t. i. viteške dvorane pa je Apolon in ne Orfej, kot je zapisal Štampar (Štampar, *Prepovedane freske*, str. 26). Najbolje so ohranjene freske v t. i. viteški dvorani, ki niso bile prebeljene in so sodeč po slogu nastale kmalu po dograditvi župnišča, morda proti koncu petdesetih let 18. stoletja. Slog fresk kaže nekatere podobnosti s ptujskim slikarjem Francem Antonom Pachmayrjem. Ta je sicer leta 1747 umrl, a je imel naslednika, poslovnjenca Franca Jožefa Fellnerja (Mirković, *Slika ormoške Sočutne*, str. 50–62), o katerem pa žal vemo tako malo, da bi bile vsakršne atribucije preuranjene.

Detajl poslikave t. i. viteške dvorane v prvem nadstropju župnišča v Veliki Nedelji (foto: M. Kemperl).

prizori: Davidov boj z Goljatom, David seka Goljatu glavo, Samson in lev ter putta s trombo in lovorjevim vencem. V zvončastih okvirjih so naslikana cvetlična tihožitja. Stene jedilnice so členjene s po štirimi pilastri. Ti imajo stilizirane kapitele in izvotljeno deblo z zvončasto dekoracijo zgoraj. Iz te jedilnice pridemo v zadnjo, preprosto sobo. Na drugi strani dvorane sta t. i. župnikovi sobi; obe imata zrcalni štukiran in poslikan strop. V prvi je na ravnem delu v profiliranem štukiranem okvirju upodobljena personifikacija Pravice, okrog okvirja pa poteka plitva trakasta štukirana ornamentika. V drugi sobi so poleg centralnega štukiranega okvirja še štirje manjši taki okvirji, med njimi pa plitva trakasta ornamentika. V glavnem okvirju je upodobljena oseba, ki še najbolj spominja na evangelista Janeza z vizijo jezdecov apokalipse. V štirih okvirjih so prizori s še nepojasnjeno vsebino. Skrajno desno sta kaplanovi sobi s straniščem, ki imata prej omenjeni svoj dostop. Vse pomembnejše sobe imajo blede rumene stene in stropove, zidci, okvirji in štukature so beli, pilastri pa rožnati.³⁸

Predstavitev načrtov

Ohranjeni arhivski dokumenti kažejo, da je predračun za prezidavo in povečanje župnišča pripravil mariborski arhitekt Jožef Hoffer.³⁹ Po njegovem predračunu bi stroški znašali 2.195 goldinarjev in 15 krajcarjev.⁴⁰ Hoffer je predračunu predložil načrta

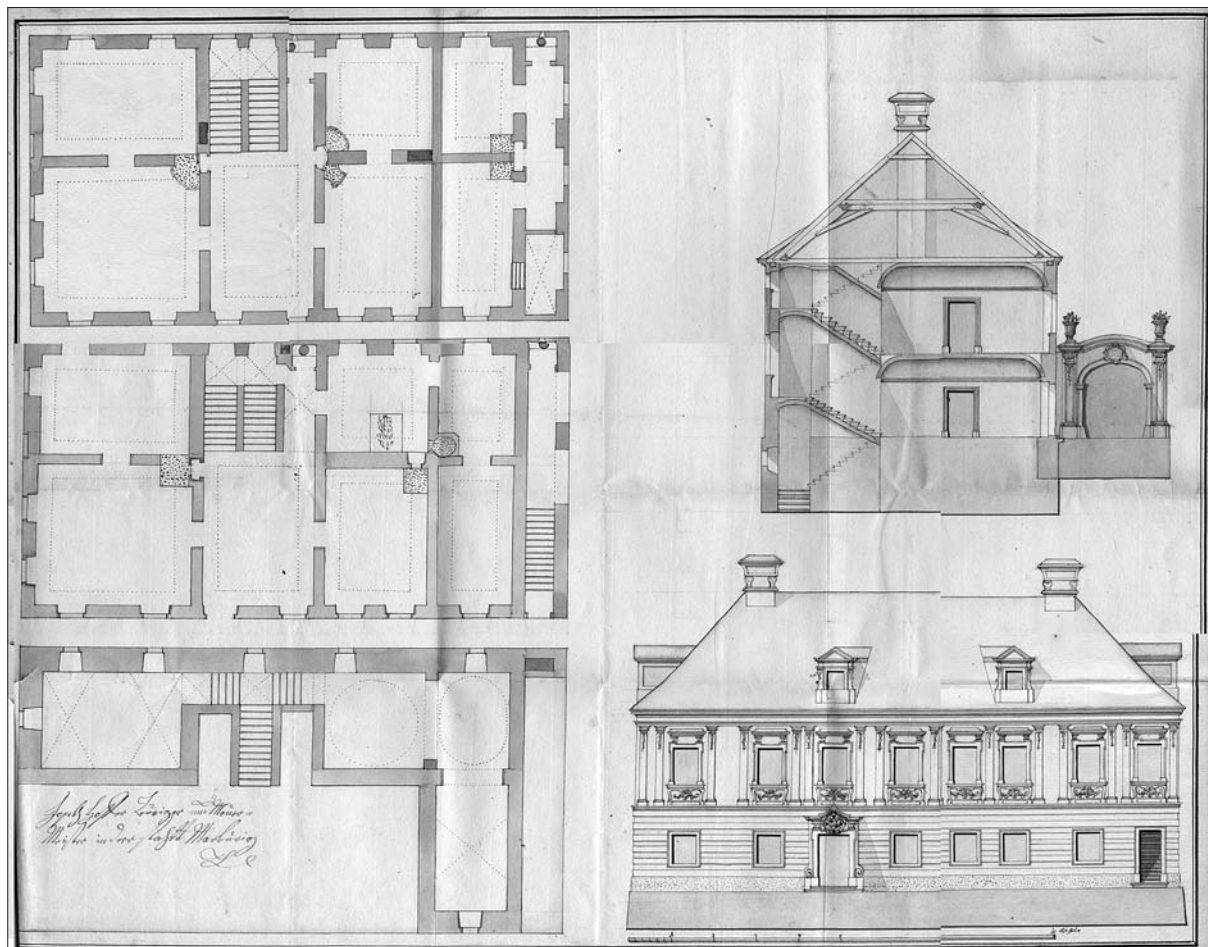
prezidave in dozidave. Prvi načrt je levo spodaj signiran, drugi pa ne, a je glede na pisavo in detajle dekoracije gotovo tudi ta njegov. Ne predračun ne načrta sicer niso datirani, a so vloženi v arhivsko mapo, ki je bila pozneje datirana z letom 1750. Najverjetneje pa so tako načrta kot predračun nastali vsaj na začetku leta 1749, saj so v isti mapi ohranjeni tudi podatki o izdatkih za gradnjo. Iz njih je razvidno, da so gradnjo začeli vsaj že aprila 1749, saj se prvi obračun nanaša na čas med 18. aprilom in koncem avgusta tega leta.

Hofferjev signirani načrt obsega tlorise kleti, pritličja in nadstropja, naris glavne fasade in prečni prerez z narisom portala, ki vodi na dvorišče. Iz načrta najprej razberemo prvotno velikost župnišča, ki so ga želeli povečati. Župnišče je bilo prvotno pritlično in je obsegalo 2 x 7 osi. Osi že prvotno niso bile enakomerno razporejene, torej lahko domnevamo, da je bila stavba že prej vsaj enkrat prezidana oziroma povečana. Vhod je vodil v vežo, ki se je na levi odpirala v večjo sobo, na desni pa v dve manjši. Stavba je bila v desnem delu podkletena. Hofferjev načrt predvideva razširitev celotne stavbe v zadnjem in desnem delu ter povišanje za eno nadstropje s podstrešjem. Na desni je dodana še ena os – tako je arhitekt pridobil prostor za poseben vhod in stopnišče, ki vodi v zgornje nadstropje, kjer je samostojno kaplanovo stanovanje z dvema sobama. V zadnjem delu je stavba razširjena za skoraj še eno širino oziroma dve osi. Tako je veža podaljšana s stopniščem, ki vodi v nadstropje oziroma podstrešje in klet. Levo od njega je večja soba, desno od stopnišča pa dve manjši sobi. Razporeditev sob v nadstropju je enaka razporeditvi pritličnih. Vse sobe imajo zrcalne oboke. Klet je raz-

³⁸ Ni znano, ali gre za prvotne barve.

³⁹ DOZA, Ballei Österreich, Großsontag, 201/1.

⁴⁰ Gl. Prilogo.

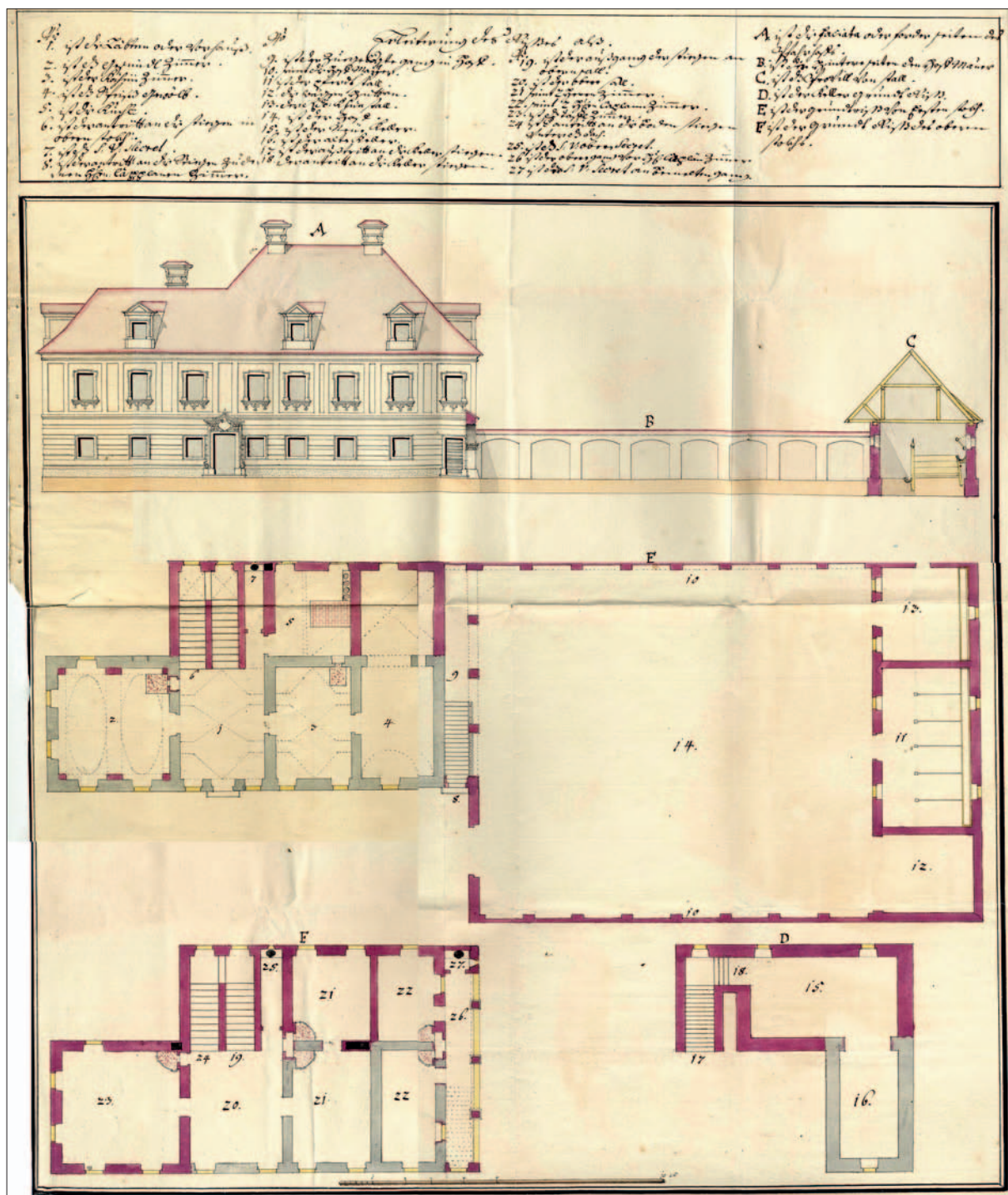

*Načrt Jožefa Hofferja za nadzidavo in prezidavo župnišča v Veliki Nedelji, ok. 1749
(DOZA, Ballei Österreich, Großsontag, 201/1).*

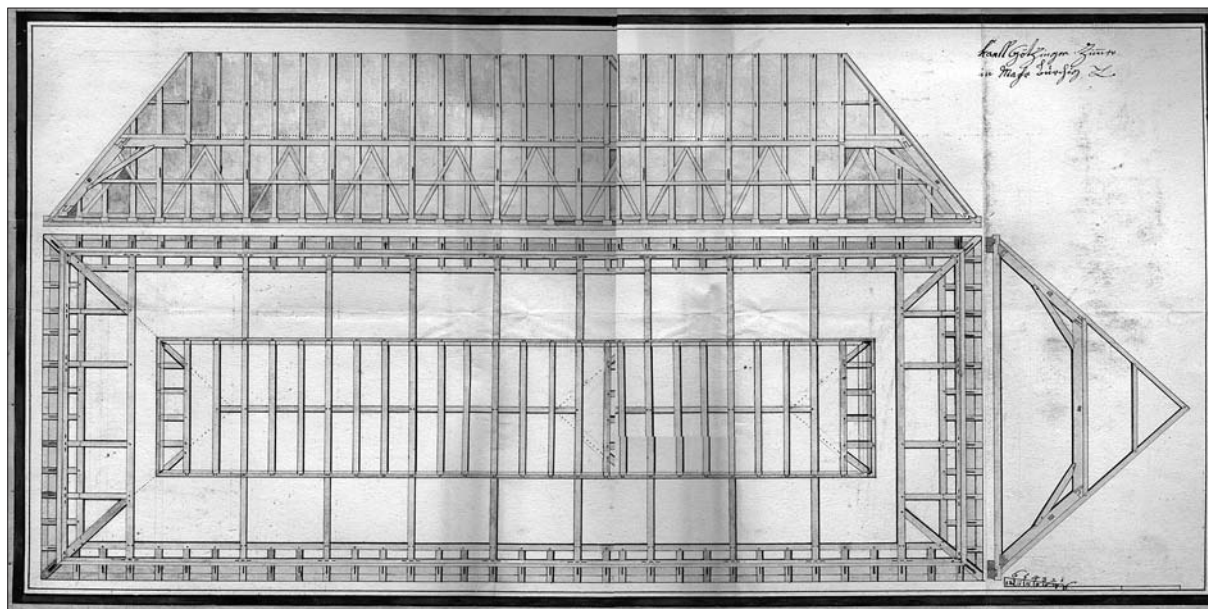
širjena pod celotnim prizidkom. Glavna fasada ima pritličje členjeno z vodoravnimi pasovi. Okna so tu preprosta pravokotna. Glavni portal ima profilirane podboje, ki se spodaj zaključujejo z volutama, zgoraj pa se dviguje profilirano stopnjevano trikotno čelo z volutnima konzolama. Med podbojem in čelom je kartuša z grbom. Nadstropje je členjeno z enojnimi ali dvojnimi pilastri, ki podpirajo profilirano ogredje. Pilastri imajo baze in stilizirane kapitele, okrašene z visečimi zvončki. Pravokotna okna imajo profilirane ušesaste okvirje. Pod njimi so blazinasta polja s štukaturo, nad njimi pa nizka vodoravna profilirana čela s po dvema volutastima konzolama. Na strehi so vidna štiri mansardna okna s trikotnimi čeli in volutami ob straneh. Očitno je arhitekt predvidel, da bi lahko podstrešje po potrebi predelali v bivalnega, saj je predvidel tudi stopnice v mansardo. Tudi dva dimnika sta okrašena z blazinasto štukaturo. Dvoriščni portal je elipsasto zaključen. V temenu ima kartušo za napis ali grb. Ob straneh ima pilastra z zvončki in volutastimi kapiteli. Nad njima stojita vazi.

Drugi nesignirani načrt prav tako kaže razširitev oziroma povečavo obstoječega župnišča, le da v malo

manjšem obsegu. Načrt vsebuje tloris kleti, pritličja in nadstropja ter naris glavne fasade. Ob tem imata naris fasade in tloris pritličja dodan še dvoriščni del. Ta načrt se od prejšnjega razlikuje po tem, da leve sobe ob stopnišču ni v nobeni etaži, torej je stavba nekoliko manjša. Prav tako je na tej strani streha nižja. Fasada pritličnega dela in glavni portal sta identično oblikovana. Namesto pilastrov, ki jih vidimo na prej obravnavanem signiranem načrtu, so na tem le lizene, okna pa imajo okrašeno le spodnjo polico, in sicer z zvončasto ali cofasto dekoracijo. Tu je pet mansardnih oken brez štukature, trije dimniki pa imajo prav tako štukirane blazinaste kapitele. Desno od stavbe je veliko obzidano dvorišče s hlevom na skrajni desni. Iz tega načrta pa tudi izvemo za namen posameznih sob. V pritličju je soba levo namenjena za služinčad, soba desno pa za kuharico (današnja jedilnica). Iz te sobe vodi na desni prehod v shrambo. Zadaj za kuharičino sobo je kuhinja, vanjo pa stopimo s hodnika. Na zadnji strani hodnika je stopnišče, ki vodi v nadstropje in klet ter stranišče. Na skrajni desni v pritličju je poseben vhod s stopniščem, ki vodi v kaplanovo sobo v nadstropju, za njim pa hodnik, ki

Načrt Jožefa Hofferja za nadzidavo in prezidavo župnišča v Veliki Nedelji, ok. 1749
(DOZA, Ballei Österreich, Großsontag, 201/1).

*Načrt Karla Götzingerja za ostrešje župnišča v Veliki Nedelji, ok. 1749
(DOZA, Ballei Österreich, Großsontag, 201/1).*

vodi na dvorišče. Dvorišče je z vseh strani obdano z zidom. Na skrajni desni strani dvorišča so prostori za voz, kravji (za šest glav živine) in konjski hlev. V nadstropju po stopnišču najprej pridemo v sobo, iz katere je na desni prehod v jedilnico (današnja viteška dvorana), na levi pa v dve manjši župnikovi sobi. Skrajno desno sta dve kaplanovi sobi, ki imata prej omenjeni svoj dostop. Poleg stopnišča je stranišče, kaplanovo stanovanje pa ima stranišče na zadnji strani dostopnega hodnika. Stopnišče vodi tudi v klet, ki jo sestavljata dva prostora.

Tretji priloženi načrt je izrisal mariborski tesarski mojster Karl Götzinger in kaže tloris ter prečni in vzdolžni prerez ostrešja.⁴¹

Interpretacija načrtov

Iz ohranjenih spisov je razvidno, da so župnišče prezidavali in dozidavali med 18. aprilom 1749 in 21. novembrom 1750. Gradnjo je finančno vodil nadžupnik Janez Krstnik pl. Führenberg.⁴² Med 18. aprilom in koncem avgusta 1749 so za pesek, apno, opeko, prevoze tega materiala, za kovaška in kamnoseška dela skupaj z materialom, za mizarstvo, ključavničarsko, tesarsko in zidarsko delo ter za delo dninarjev izplačali 1095 goldinarjev, 6 krajcarjev in 3 pfenige. Od 1. septembra 1749 do konca julija naslednjega leta so za nabavo opeke, zidnega kamna,

peska, apna in prevoz teh materialov, za ostrešje, kamnoseška, steklarska, kovaška, ključavničarska, mizarstva, pečarska in zidarska dela, za delo dninarjev in za žeblje odšteli 1664 goldinarjev in 58 krajcarjev. Med 27. julijem in 21. novembrom 1750 pa so potekala zaključna dela, ki so v glavnem obsegala štukiranje in opremljanje okenskih odprtih z okni in polkni. Tako so za opeke, kamen, apno, žico in žeblje za štukaturo, mizarstvo, ključavničarska in zidarska dela ter dninarje izplačali še 327 goldinarjev in 53 krajcarjev. Torej so za prezidavo in povečanje župnišča porabili 3087 goldinarjev, 58 krajcarjev in 4 pfenige, kar je precej več, kot je predvideval Hoffer skupaj s stroški tesarja Götzingerja.⁴³

Sedanje stanje župnišča kaže, da so ga prezidali po prvem signiranem Hofferjevem načrtu, saj je v zahodnem delu razširjeno po vsej dolžini ter dvignjeno za nadstropje v vsej dolžini in širini. Vsi kletni, pritlični in nadstropni prostori so razporejeni tako, kot so bili načrtovani v prvem signiranem načrtu, skoraj vse sobe pa so imele oziroma še imajo tako funkcijo, kot jo je Hoffer predvidel v drugem nesigniranem načrtu. Le način obokanja se ponekod za malenkost razlikuje, dodani pa so štukirani okvirji po stropovih in členitev t. i. viteške dvorane, ki iz načrtov ni razvidna. Desna pritlična soba je bila načrtovana kot soba za kuharico, a ker je strop štukiran, je bila bodisi že ob prezidavi narejena kot jedilnica, bodisi pa so njeno namembnost spremenili šele v 19. stoletju in takrat štukirali tudi strop.

Že tako visoki stroški zidave, ki so kar za približno 890 goldinarjev presegle načrtovane, so verjetno pri-

⁴¹ Načrt je prvi do sedaj znani načrt tega tesarskega mojstra, za katerega smo doslej vedeli le, da je med letoma 1743, ko se je poročil, in 1751, ko je umrl, živel v Mariboru, kjer so se mu rojevali tudi otroci (Curk, Mariborski gradbeniki, str. 292).

⁴² Po Ožingerju je bil tu župnik med letoma 1747 in 1751 (Ožinger, Križiška župnija, str. 38).

⁴³ DOZA, Ballei Österreich, Großsontag, 201/1.

Glavna fasada Hofferjeve hiše, Gosposka 29, Maribor (foto: M. Kemperl)

spevali k ne tako bogato klesanemu ali štukiranemu glavnemu portalu in štukiranemu okrasu okrog oken. Prav tako niso izdelali mansardnih oken. Glede na obliko portala lahko rečemo, da je iz 19. stoletja, prav tako morda tudi štukatura pritličnih sob. Od dvorišča je ostal le zid. Zidni portal, še viden na razglednici iz leta 1916,⁴⁴ so porušili, hleve pa prezidali v garažo in večnamensko dvorano.

Glede na izvedbo fasade se lahko upravičeno vprašamo, ali je Hoffer sploh bil vodja zidave oziroma ali je sodeloval pri fasadiranju. Če glavno fasado primerjamo z glavno fasado Hofferjeve hiše v Mariboru, opazimo, da je vsa velikonedeljska fasadna dekoracija precej plitva, detajli štukaturne dekoracije pa nenatančno izdelani. Pilastri so zelo ozki ter imajo šibke baze in kapitele. Gotovo pa k neostroosti detajlov malo pripomorejo tudi plasti poznejših beležev. To kaže, da Hoffer pri sami gradnji verjetno ni sodeloval. Od končnih obračunov je namreč v tej mapi ohranjen le že omenjeni Götzingerjev, ostalih izvajalcev pa zaenkrat ne poznamo po imenu. Tako bi kot izvajalca del prišla v poštev že s tem v zvezi omenjeni ptujski mestni zidarSKI mojster Simon Janez Plimnich (1727–1771), saj njegov načrt za urad na Ptuj kaže nekatere podobnosti,⁴⁵ in ptujski mestni zidarSKI mojster Andrej Dirnberger (1703–1757), ki je s

Hofferjem leta 1743 sodeloval pri popravilu ptujske (?) proviantne hiše.⁴⁶

Jožef Hoffer sicer velja za vodilnega pozna-ročnega arhitekta na slovenskem Štajerskem, a mu je večina del še vedno le pripisana. Med arhivsko izpričana dela, ki so še ohranjena, sodijo prezidava zvonika in notranjščine župnijske cerkve v Kamnici (1743–1751), cerkev v Malem Bukovcu pri Krapini (1757–1758), že omenjeni načrt za župnišče v Hočah (1757, ki ga je prezidal njegov naslednik Janez Fuchs, a ni povsem upošteval načrtov), popravilo zvonika župnijske cerkve v Zgornji Ložnici (1761) in posredno načrt za novo župnijsko cerkev v Šentjanžu (1753, gradnjo je vodil Fuchs), gotovo pa je avtor hiše na Gosposki 29 v Mariboru, kjer je živel. Od pomembnejših z gotovostjo pripisanih del moramo omeniti vsaj prezidavo ladje župnijske cerkve na Poniški (1735–1740), kapelo sv. Frančiška Ksaverja ob župnijski cerkvi v Slovenski Bistrici (1739), kapelo sv. Križa in zakristijo župnijske cerkve v Jarenini (1739–1745), župnijske cerkve v Rogatcu (1738–1743), Ernovžu/Ehrenhausnu (1751–1753) in Dramljah (1754–1762), zidavo oziroma prezidavo dvorcev Jareninski dvor (ok. 1740), Zgornja Polskava (1744–1756) in Gornja Bedekovčina (ok. 1740–1750), stopnišče mariborskega mestnega gradu (1747–1749), romarske cerkve na Sladki gori (1744–1751), Trškem

⁴⁴ Gl. opombo 19.

⁴⁵ Kemperl, *Korpus*, str. 59, 60.

⁴⁶ Curk, *Ptujski gradbeniki*, str. 242.

vrhu nad Krapino (1749–1752) in Gori Oljki (1754–1757) ter cerkev sv. Jožefa v Slovenski Bistrici (ok. 1755–1769).⁴⁷

Prav zaradi pomanjkanja arhivskih virov sta velikonedeljska načrta zelo pomembna za raziskovanje Hofferjevega opusa. Oba sta v fasadi zelo podobna njegovemu načrtu za prezidavo župnišča v Hočah. Pritlični deli so identični, prav tako so si zelo podobni portali. V nadstropju pa se hoškemu bolj približuje drugi, nesignirani načrt, saj ima le lizene in drobno dekoracijo pod okni. Načrtovani fasadi se razlikujeta le v drobnih detajlih čela portala in dekoraciji pod okni. Vsa dekoracija prvega signiranega načrta (volutne konzole pod okenskimi čeli, profilirana okenska čela, blazinaste plošče pod okni s trakasto ornamentiko, pilastri z zvončki) in pilastrsko členjenje nadstropja sta zelo pomembna za atribuiranje drugih njegovih del. Prav tak koncept fasade (členjenje nadstropja z izvotljenimi pilastri, ki so zgoraj povezani s profiliranim ogredjem, pravokotna okna) in celotno dekoracijo (profilirana okenska čela, volutne konzole pod njimi, blazinaste plošče s trakasto ornamentiko) ima Hofferjeva hiša v Mariboru, ki je bila doslej osnova za atribuiranje drugih Hofferjevih posvetnih del; to so dvorci Jareninski dvor, Zgornja Polskava in Gornja Bedekovčina. Fasada tega dvorca v celoti sledi zasnovi fasade velikonedeljskega signiranega načrta. Pritličje ima vodoravne pasove in preprosta, skoraj kvadratna okna, nadstropje pa členijo izvotljeni pilastri, zgoraj povezani s profiliranim ogredjem. Vmes so pravokotna okna (celo profil oken je identičen) s profiliranimi čeli, ki jih nosijo volutne konzole, pod njimi pa so blazinaste plošče. Razlike so le v detajlih: na fasadi dvorca Gornja Bedekovčina na blazinastih ploščah ni trakaste ornamentike, pilastri so brez zvončkov, kapiteli pilastrov pa so svitkasti. Malo drugačen je tudi glavni portal, a dovolj značilen za Hofferja, saj je zelo podoben portalu dvorca Zgornja Polskava. Fasada dvorca Jareninski dvor (natančneje kapele dvorca) je poenostavljena različica, saj okna spodaj nimajo blazinastih plošč, fasada dvorca Zgornja Polskava pa je bolj kompleksna različica, saj je dvorec dvonadstropen in ima rizalite. Glavna razlika je to, da med okni ni pilastrov in da so plošče pod okni ploskovite. Poenostavljena različica je tudi fa-

sada kavarne v Gornji Radgoni.⁴⁸ Fasada sicer nima pilastrov, a ima veliko drugih podobnosti s signiranim velikonedeljskim načrtom: pritličje je členjeno z vodoravnimi pasovi, v njem so okna skoraj kvadratna, v nadstropju pa so identično profilirana okna s profiliranimi čeli in volutastimi konzolami. Profilirano okensko čelo z volutnima konzolama ima tudi kapela sv. Frančiška Ksaverja ob župnijski cerkvi v Slovenski Bistrici. Na tej fasadi pa opazimo še en pomemben element, in sicer izvotljene pilastre s po tremi zvončki različnih velikosti. Take pilastre (s sicer preprostejšim kapitelom in manj detajlirano izdelanimi zvončki) pa srečamo v t. i. viteški dvorani župnišča v Veliki Nedelji. Take pilastre imajo tudi fasade Hofferjeve hiše v Mariboru in kapele sv. Križa ter zakristije ob župnijski cerkvi v Jarenini.⁴⁹ Vse našete arhitekture lahko ravno na osnovi ohranjenega načrta za župnišče v Veliki Nedelji s še večjo gotovostjo pripišemo Hofferju.

Sklep

Župnišče v Veliki Nedelji je zaradi členitve in dekoracije fasade ter poslikav v notranjščini gotovo najbolj razkošno, pa tudi najbolj arhivsko dokumentirano baročno župnišče v Sloveniji, ki še služi svojemu namenu. Hkrati je zelo pomembna stavba urbanega dela naselja, saj je del zanimive arhitektonske skupine, ki jo poleg župnišča tvorijo cerkev, grad, šola in obe meščansko-trgovski hiši nasproti. Zato je toliko bolj pomembno, da župnišče še vedno služi svojemu namenu, saj ne bo začelo propadati ali ga ne bodo neprimerno prezidali. Župnišče je na tem mestu že stalo, a je bilo premajhno in tako so leta 1749 predračun in načrte za prezidavo in nadzidavo naročili pri najpomembnejšem poznobaročnem spodnještarskem arhitektu Jožefu Hofferju, ki je imel delavnico v Mariboru. Tamkajšnji tesarski mojster Karl Götzinger pa je prispeval načrt za ostrežje. Načrta, ki sicer v členitvi in dekoraciji glavne fasade nista bila v celoti realizirana, pa tudi utrjujeta atribucije drugih posvetnih stavb Hofferju, kot so Hofferjeva hiša v Mariboru ter dvorci Gornja Bedekovčina, Zgornja Polskava in Jareninski dvor.

⁴⁷ Za zgodovino raziskovanja arhitekta Jožefa Hofferja in njegov celoten opus gl. Kemperl, Jožef Hoffer, str. 33–46; Kemperl, *Korpus*, str. 12–21, 50–52, 167–173, in Sapač, Baročni arhitekti, str. 242–243 s tam navedeno starejšo literaturo.

⁴⁸ Hiša na Kerenčičevi ulici 9. Prvič je bila v Hofferjevo bližino postavljena v Kemperl, *Korpus*, str. 51.

⁴⁹ Ob zadnji prenovi so bili vsi ti pilastri spremenjeni v lizene, tako da lahko nekdano dekoracijo vidimo le še na starih fotografijah.

Priloga: Predračun Jožefa Hofferja za prezidavo in povečanje župnišča v Veliki Nedelji, ok. 1749 (DOZA, Ballei Österreich, Großsontag, 201/1).

Specification

Was Vermög abruß auf repariern auch Ney Zuezubauen in Pfahrhoff zu Groß Sontag Von Maurer Materialien und arbeit aufgehen mochte wie Volgt.

53000. Mauer Zuegl sambt der Fuehr ä pro 4 fl.	fl: xr:
– 134. koppig Klafter Steiner sambt fuehrlohn ä pro 2 fl.	fl: 212:
– 85 st(a)r(tin) Kallch ä pro 3 fl	fl: 268:
– 830: fuehr sandt sambt fuehr a pro 12 xr	fl: 255:
– 4 Centen shließ Eysen wo 6 stangen in ein Centen gehen ä pro 6 fl: 12 x	fl: 166:
11000 dach Züegl ä pro 7 fl:	fl: 24: 48
11000 Stokhotur Nögl ä pro 51 xr	fl: 77:
– 22 dratt ä pro 21 xr	fl: 8.30
– 25. Pishl Stokhotur Rohr ä pro 7 xr	fl: 7: 42
– 200. Reichläden Zum Gristen und shaller ä pro 4 fl:	fl: 2: 55
– 20 sh(ar) Grist baum(m)er ä pro 15 xr:	fl: 8:-
2000: shar Nögl ä pro 1 fl: 40 x	fl: 5:-
Des mehrere Grist holz Kan Von alten gebeß genohmben werden.	fl: 3: 20
Die Maurer arbeit thuet zusam(m)en	fl: 817:-
Die tagwercher arbeit	fl: 340:-

Joseph Hoffer
Burg: MauerMaister
In Marburg

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

DOZA – Deutschordenszentralarchiv
Ballei Österreich, Großsontag, 201/1.

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv Graz
GSTA – Geistliche Stiftungsakten

LITERATURA

- Benedik, Christian: Organisation und Regulierung der k. k. Generalbaudirektion und deren Landesstellen. *Das achtzehnte Jahrhundert und Österreich. Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jahrhundert*, 11, 1996, str. 13–28.
- Cevc, Emilijan: Umetnostnozgodovinska pričevalnost Velike Nedelje. *Zgodovinski simpozij ob 750-letnici Velike Nedelje*. Velika Nedelja, 22. novembra 1987, tipkopis, str. 59–61.
- Curk, Jože: *Kulturni spomeniki na ozemlju občine Ormož*. Ljubljana: Zavod za spomeniško varstvo SRS, 1967, tipkopis.

- Curk, Jože: Mariborski gradbeniki v času baroka in klasicizma. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 57, 1986, str. 289–313.
- Curk, Jože: O samostanih in samostanski arhitekturi. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 64, 1993, str. 131–163.
- Curk, Jože: *Ormož in njegova okolica*. Maribor: Obzorja, 1973.
- Curk, Jože: Ptujski gradbeniki med renesanso in historicizmom. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 65, 1994, str. 289–313.
- Curk, Jože: Razvoj urbanih naselbin na območju občine Ormož. *Ormož skozi stoletja*, 2 (ur. Peter Pavel Klasinc). Ormož: Skupščina občine, 1983, str. 61–80.
- Kemperl, Metoda: Jožef Hoffer (1700.–1764.) – arhitekt brez meja. *Podravina* 7, 2005, str. 33–46.
- Kemperl, Metoda: *Korpus poznobaročne sakralne arhitekture na Slovenskem Štajerskem*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2007.
- Kemperl, Metoda: Načrt Jožefa Hofferja za prezidavo župnišča v Hočah. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 72, 2001, str. 279–285.

Krajnc, Metod: Velika Nedelja. *Župnija in dekanija Velika Nedelja: ob 750-letnem jubileju 1236–1986* (ur. Drago Avsenak). Velika Nedelja: Župnijski urad, 1986, str. 5–8.

Ljubša, Matija: Preureditev župnijskih mej in ustanovitve novih župnij na levem bregu Drave ob času Jožefa II. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 20, 1925, str. 21–52.

Mavrič Žižek, Irena: Velika Nedelja skozi stoletja. *Kronika* 50, 2002, str. 203–214.

Mirković, Marija: Slika ormoške Sočutne, delo ptujkega slikarja F. A. Pachmayerja. *Ormož skozi sto-*

letja, 2 (ur. Peter Pavel Klasinc). Ormož: Skupščina občine, 1983, str. 50–62.

Mlinarič, Jože: Križniške župnije Velika Nedelja, Ormož, Središče in Miklavž do konca 18. stoletja. *Ormož skozi stoletja*, 2 (ur. Peter Pavel Klasinc). Ormož: Skupščina občine, 1983, str. 81–98.

Mlinarič, Jože: *Župnije na slovenskem Štajerskem v okviru salzburske nadškofije v vizitacijskih zapiskih arhidiakonata med Dravo in Muro 1656–1661, 1760–1764 in 1773–1774*. Ljubljana: Teološka fakulteta, Institut za zgodovino Cerkve, 1987 (Acta ecclesiastica Sloveniae, 9).

Ožinger, Anton: Križniška župnija Velika Nedelja skozi 750 let. *Zgodovinski simpozij ob 750-letnici Velike Nedelje*. Velika Nedelja, 22. novembra 1987, tipkopis, str. 30–44.

Razstava portretnega slikarstva na Slovenskem od XVI. stol. do danes (ur. France Mesesnel). Ljubljana: Narodna galerija, 1925.

Sapač, Igor: Baročni arhitekti na Slovenskem. *Arhitektura 18. stoletja na Slovenskem. Obdobje zrelega baroka* (ur. Asja Krečič). Ljubljana: Arhitekturni muzej, 2007, str. 231–270.

Štampar, Janko: *Prepovedane freske*. Ljubljana: Križniški red, 2014.

Šumi, Nace, *Slovenija. Umetnostni vodnik*. Ljubljana: Marketing 013 ZTP.

S U M M A R Y

Baroque parish house in Velika Nedelja. Jožef Hoffer's rebuilding plans

Drawing on archival documents and architectural plans, kept in the Central Archives of the Teutonic Order in Vienna, the article discusses the architectural history of the parish house in Velika Nedelja, which, as previously known, was built between 1749 and 1751. Due to the articulation and decoration of its façade, as well as the interior painting, the building is undoubtedly the most luxurious and architecturally the most archivally documented Baroque-style parish house in Slovenia. The 4x8 axial single-storey architecture is one of the four buildings that form the urban part of the settlement standing to the west of the church and the castle. The plans for it were drawn by the most important late-Baroque architect from Lower Styria, Jožef Hoffer. The parish house was built between 1749 and 1750, and soon after that (still in the eighteenth century), most rooms on the first floor were painted. Carpentry was contributed by the master carpenter Karl Götzinger, whose plan has also been preserved as the only so far known plan by this master carpenter from Maribor. Both Hoffer's plans reinforce the attributions made regarding other secular buildings that are ascribed to him, such as Hoffer's house in Maribor, the mansions Gornja Bedekovčina, Zgornja Polskava, and the Jarenina manor. As the parish house still serves its purpose today, it will most likely not fall to ruin or become subject to inappropriate rebuilding.

SPLETNI VIR

Museums of the World, Velika Nedelja:
<https://museu.ms/collection/object/233027/velika-nedelja-grossontag> (20. 6. 2019).

